

Universitat
de les Illes Balears

Títol: INTRODUCCIÓ DE LA SOBIRANIA ALIMENTÀRIA A LA REFLEXIÓ ÈTICA DE L'ESO

NOM AUTOR: ETELVINA GARCÍA RIERA

Memòria del Treball de Fi de Màster

Màster Universitari FORMACIÓ DEL PROFESSORAT

(Especialitat/Itinerari d FILOSOFIA)

de la

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

Curs Acadèmic 2015-2016

Data 6 de juny de 2016

Nom Tutor del Treball ___ JOAN CARLES ALZAMORA PALACIO

Nom Cotutor (si escau) _____

Índex

1 Introducció	3
2 Estat de la Qüestió	4
2.1 Origen del concepte “Sobirania Alimentària”	4
3 Situació actual de l’agricultura al món	7
3.1 Agricultura Industrial: multinacionals i mercantilització d’aliments.....	7
3.2 Agricultura intensiva i explotació del sòl.....	9
3.3 Dignitat dels pobles: monocultius <i>versus</i> diversitat.....	11
3.4 Recursos hídrics.....	14
4 Transgènics	16
4.1 Són saludables els transgènics?	16
4.2 Privatització de les llavors.....	17
4.3 Què és el principi de precaució.....	17
5 Incidència de l’agroindústria en l’escalfament global de la Terra	18
5.1 Alimentació Quilomètrica	18
6 Proposta Didàctica	20
6.1 Introducció.....	20
6.2 Quins objectius específics s’han d’assolir amb el tractament d’aquest tema a l’aula.....	21
6.3 Desenvolupament de la proposta	22
6.4 Què és la Sobirania Alimentària	22
6.5 Vulneració dels Drets Humans i socials. Contaminació ambiental	26
6.6 Vulneració dels Drets Humans i socials. Contaminació ambiental (Continuació).....	30
6.7 Dignitat dels pobles.....	31
6.8 Solidaritat.....	34
6.9 Solidaritat (Continuació).....	37
6.10 Autonomia	39
6.11 Responsabilitat	47
7 Metodologia de la proposta	50
8 Conclusió	51
Referències bibliogràfiques	52
Bibliografia	53

1.- INTRODUCCIÓ

Aquest Treball Final de Màster tindrà com a fil conductor el concepte de Sobirania Alimentària i es centrarà en el conflicte que pateix actualment l'agricultura, provocat per la irrupció de les grans empreses multinacionals, que controlen el sector agrícola.

Es parlarà de l'origen i la definició del concepte de sobirania alimentària. Es tracta d'una idea que va sorgir del moviment social anomenat "*Via Campesina*", el qual representa el drets dels camperols de tot el món, així com els drets dels petits i mitjans productors agrícoles.

S'abordarà la pèrdua de sobirania: les causes d'aquesta pèrdua, així com les conseqüències que pot tenir l'ús inadequat dels recursos naturals. Es farà ús de termes, com per exemple "agronegoci" o "agroindústria", el quals il·lustren una realitat que ve determinada, en gran part, per pràctiques agrícoles que vulneren els drets humans i els drets del pobles. Es parlarà del problema de l'agricultura intensiva, l'explotació del sòl i dels recursos hídrics. També es parlarà de la privatització de les llavors transgèniques per part de certes empreses, així com de la incidència d'aquest sistema alimentari en l'escalfament global de la Terra.

S'abordarà el tema de la recuperació d'aquesta sobirania, incidint en un tipus d'agricultura local i sostenible. La cultura i la identitat camperola en altres contextos socials i polítics. Valors com la dignitat, la solidaritat, l'autonomia i la responsabilitat, s'han de tractar dins el context global de la preservació del medi ambient.

En els nostres dies, tenint en compte la pèrdua de sobirania dels estats com a conseqüència de la globalització mundial, es fa necessària la incorporació d'aquest tema a la reflexió ètica de l'ESO en relació als Drets humans. Es tracta d'un tema desconegut dins l'àmbit de l'ensenyament de la Filosofia. Els estudiants actuals necessiten eines per tal de desenvolupar la seva capacitat crítica i aquest tema és especialment recomanable perquè ells són els principals afectats, a causa

de la dependència que poden tenir de tota mena de productes de l'actual societat de consum.

A l'Estat de la qüestió s'explicarà en què consisteix la Sobirania Alimentària i quins són els efectes que provoca la seva pèrdua, tant a nivell humà com del medi ambient, així com les alternatives de recuperació. Al desenvolupament de la proposta es farà una proposició de tractament d'aquesta qüestió a l'aula.

2.- ESTAT DE LA QÜESTIÓ

2.1.- Origen del concepte “Sobirania alimentària”

Convé, en primer lloc, establir una diferenciació entre dos conceptes que són diferents i alhora complementaris. Segons “*Veterinarius sense Fronteres*”, tenim per una banda la noció de “Seguretat alimentària”, que fa referència al dret que tota persona té a l'accés a una alimentació sana i equilibrada, però en canvi no diu res sobre qui o com s'han de produir aquests aliments, ni tampoc del seu lloc de procedència i comercialització. En canvi, el concepte de “Sobirania Alimentària” dóna resposta a aquestes qüestions, per la qual cosa es tracta d'un concepte que té més transcendència des del punt de vista polític i per tant és més transformador. Així, la “seguretat alimentària” de tots els pobles seria un *objectiu desitjable*, mentre que la sobirania alimentària ens dóna *directrius concretes* sobre com posar en pràctica de manera justa i amb sostenibilitat (referida al medi ambient i al temps) aquest objectiu desitjable que suposa la seguretat alimentària.

El dret a una alimentació adequada, a més de ser un dret fonamental de l'ésser humà, està recollit a l'article 25 de la Declaració Universal de Drets Humans. És una qüestió de justícia social i alimentària el fet de lluitar contra la pobresa i la fam al món. Tots hi hem d'estar implicats de manera activa mitjançant la formació i la informació, d'aquesta manera podrem demandar l'existència de polítiques que preservin aquest dret, així com la presència d'organismes internacionals que vetllin perquè es respecti aquest dret fonamental i que puguin establir sancions a tots aquells que no el respectin.

La “*Vía Campesina*”¹ es defineix com a moviment internacional que agrupa milions de camperols i camperoles de tot el món, així com petits i mitjans productors, pobles sense terra, nadius i migrants i els treballadors agrícoles d’arreu del món.

La *Vía Campesina* comprèn gairebé 164 organitzacions locals i nacionals a 73 països d’Europa, Àfrica, Àsia i Amèrica. Devers 200 milions de camperols i camperoles estan representats per ella. Es tracta d’un moviment autònom, pluralista i multicultural, no està afiliat a cap tipus de formació (política, econòmica o d’un altre tipus). Es va fundar l’any 1993 a Mons (Bèlgica) en el context de la *Cumbre Mundial sobre Alimentación* en un moment de gran incertesa, a causa de la globalització de les polítiques agrícoles amb l’aparició de les grans multinacionals de l’alimentació.

La *Vía Campesina* forma part d’un col·lectiu més ampli format per diverses organitzacions antiglobalització, com ara els grups feministes, solidaritat internacional, etc. A finals dels anys 90 i principis del 2000 la *Vía Campesina* va impulsar, participant de manera activa, en les protestes contra l’Organització Mundial de Comerç (OMC) i d’altres institucions internacionals.

En els nostres dies, la *Vía Campesina* és un dels actors principals en els debats sobre alimentació i agricultura. La seva veu és escoltada per institucions com la FAO i el Consell de Drets Humans de les Nacions Unides. A més, compta amb el reconeixement d’altres moviments socials, tant a nivell local com global. Aquesta organització es basa en la convicció que els camperols i camperoles, tot incloent els petits pescadors, pastors i pobles indígenes, són capaços de produir els seus propis aliments i alimentar al món de manera sana i sostenible. D’aquí que s’oposin als agronegocis i les multinacionals que, segon ells, estan destruint els pobles i la natura.

La *Vía Campesina* afirma que el paper de les dones és fonamental; segons la FAO, les dones produeixen el 70% dels aliments a nivell mundial, però molt sovint

¹ *La voz de las campesinas y de los campesinos del mundo*. viacampesina.org/es. Publicació del

no es reconeix la seva feina. Aquest moviment defensa el dret de les dones i la igualtat de gènere en qualsevol àmbit i lluita contra totes les formes de violència vers les dones.

La *Vía Campesina* va llençar per primera vegada la idea de “Sobirania Alimentària” a la *Cumbre Mundial sobre Alimentación* de l’any 1996. Aquesta organització defensa el dret dels pobles a defensar les seves pròpies polítiques agrícoles i alimentàries. Les necessitats i aspiracions dels qui treballen la terra, així com dels consumidors, han d’ocupar un lloc central en el debat. La seva proposta és la producció i el consum de varietats agrícoles locals. Un país té dret a protegir la seva pròpia producció, és a dir, la seva cultura agrícola. Aquells que produeixen els aliments tenen el dret d’usar i gestionar, no tan sols la terra, sinó també les llavors, els adobs, els recursos hídrics, etc. Per tant, el gran repte de la *Vía Campesina* és que es dugui a terme una reforma agrària que es centri en els interessos dels camperols i consumidors. D’aquí la seva oposició als interessos de l’agroindústria.

En paraules d’Esther Vivas: *“La globalización alimentaria privatiza los bienes comunes, acaba con aquellos que cuidan y trabajan la tierra y convierte la comida en un negocio. La liberalización de la agricultura, no es más que una guerra contra el campesinado. Se trata de políticas que, amparadas por Instituciones y tratados Internacionales, acaban con pequeños y medianos agricultores y comunidades rurales”*².

Definició:

Veterinarios sin fronteras (VSF) defineix la sobirania alimentària com a:

“el derecho de cada pueblo a definir sus propias políticas y estrategias sustentables de producción, distribución y consumo de los alimentos que garanticen una alimentación sana, con base en la pequeña y mediana producción,

09 de febrer de 2011. (consulta realitzada el 06/01/16).

² VIVAS, E. «El negocio de la comida», p. 50.

respetando sus propias culturas y la diversidad de los modos campesinos, pesqueros e indígenas de producción agropecuaria, comercialización y gestión de recursos.”³

3.- Situació actual de l'agricultura al món

3.1.- Agricultura industrial: les multinacionals i la mercantilització dels aliments.

Quan es parla d'economia, l'especulació té com a objectiu l'obtenció d'un benefici econòmic i aquest benefici està basat en les fluctuacions dels preus del mercat. Allò que beneficia a l'especulador no és el producte que compra sinó les fluctuacions del preu d'aquest producte. Tota inversió és especulativa, però l'especulació es sol limitar a aquelles inversions on no hi ha cap mena de compromís amb la gestió dels bens que són objecte d'inversió. És a dir, l'especulació es sol limitar al moviment de capitals.

Tal i com afirma F. García, el preu mundial dels aliments bàsics, així com els seus vaivens, es defineixen molt lluny del camp, en certs “mercats” financers, el principal dels quals és el mercat CME de Chicago. És aquí on es fixen els preus de referència dels productes més bàsics. Aquí es compren i es venen ingents quantitats d'aliments de primera necessitat, com és el blat, o el blat de moro, fins i tot abans de ser cultivats (contractes de futurs). Els contractes de futurs són acords per la compra i venda de productes amb una data de venciment pactada. En el seu origen, eren utilitzats pels productors de matèries primeres per tal d'assegurar la venda dels seus productes i els compradors es garanteixen el seu abastiment a un preu raonable. El problema és que mentrestant, es pot especular amb aquests queviures. Així, estem parlant d'una “especulació financera” aplicada

³ GARCÍA, X. Colección Soberanía Alimentaria de Veterinarios sin Fronteras. Documento 1. *La Soberanía Alimentaria: un nuevo paradigma* (mayo 2003), pdf, pág 24 <http://vsf.org.es/sala-de-prensa>.

a l'alimentació. Si posem l'exemple del blat, la soja i el blat de moro... *“Los precios obtenidos no son el resultado de la famosa ley de la oferta y la demanda local, sino de la ejecución de la maquinaria financiera y especulativa internacional (...)”*⁴

Existeixen molts instruments financers, però els més utilitzats són els “contractes de futurs” abans esmentats. Aquests contractes o acords obliguen a les parts a comprar o vendre uns determinats bens, com poden ser tones de blat, de soja o d'oli de gira-sol a un preu prèviament establert i en una data futura concreta. La major part d'aquests contractes tenen una finalitat especulativa, és a dir, no es tracta d'adquirir la soja o el blat, sinó de guanyar doblers amb la fluctuació dels seus preus. Tan sols un 20% d'aquestes operacions en borsa són finalment executades (Garcia, F.)

En aquest mercat de futurs, l'especulació generalment no ven o compra el producte en si mateix, sinó el contracte. Per aquest motiu, les tones de blat o soja no es venen o compren de manera directa, ja que el producte i l'objecte d'especulació són els contractes de compra-venda d'aquest blat o soja.

Amb la crisi financera internacional que es va produir durant els anys 2007 i 2008, es va traslladar l'especulació des de diversos sectors especulatiu, com el sector immobiliari (a causa del risc de falta de rendibilitat), al sector de l'alimentació. Estem parlant d'una autèntica “migració” especulativa cap aquest sector. Aquesta especulació dels aliments va provocar una pujada del seu preu, fins a l'any 2009, que es va produir un estancament dels preus del menjar, causat en part per la crisi econòmica i aquesta va provocar la disminució de l'especulació financera. Però a mitjans del 2010 gràcies a la reactivació de la banca privada, els mercats internacionals es varen recuperar i tornaren de nou a especular amb els aliments. La inversió en grans de blat, arròs, soja o blat de moro, és de fet una inversió segura: al cap i a la fi, hem de menjar cada dia... Però aquesta especulació al final

⁴ GARCÍA, F. ESPECULANDIA. Introducción a la especulación alimentaria (nov.2008) http://www.noetmengiselmon.org/IMG/pdf/Especulandia_ACCD.pdf

repercuteix en el preu del producte, amb pujades dels preus que no tenien res a veure amb el seu preu real, provocant així una nova crisi alimentària. Tot plegat es desenvolupa dins un escenari totalment asèptic, allunyat completament de la oferta i la demanda reals i del lloc de procedència dels productes agrícoles.

Dins aquest escenari tan variable, qui guanya i qui perd? Guanyen clarament les empreses d'inversió i d'especulació, les empreses de l'agronegoci que controlen el subministrament de les matèries primeres. Les accions de l'agronegoci van pujant, per això també formen part de l'especulació financera.

Els grans perdedors són els agricultors de petita escala i sobretot els sectors més vulnerables, és a dir, la gent que viu a les zones més empobrides del món: agricultors, pobles indígenes, la gent que es dedica a la pesca artesanal, els pastors... tots aquests sectors de població, a nivell mundial, han vist empitjorar les seves condicions de vida (GARCÍA 2008).

3.2.- Agricultura intensiva i explotació del sòl

Aquestes empreses que especulen amb els aliments s'abasteixen de grans extensions de terra fèrtil provinent de països del Sud, en un procés global d'apropiació de terres. Àfrica, com diu Esther Vivas, és una terra espoliada. Però ja no parlem tan sols d'or, petroli, diamants o cautxú, ara també de l'espoli de terres, llavors i aigua (...) *“Si el 80% de la població en el Cuerno de África, como indica la Organización de las Naciones Unidas para la Alimentación y la Agricultura (FAO) (2012), depende de la agricultura como principal Fuente de alimentos e ingresos, ¿qué hacer cuando no hay tierra que cultivar?”*⁵

Aquests darrers anys s'han privatitzat una gran quantitat de terres africanes per part de governs estrangers, multinacionals agroalimentàries o fons d'inversió, mitjançant arrendaments, compra o concessions de terres. “L'acaparament de terres” (terme emprat pels moviments socials, la fundació GRAIN va ser la primera

⁵ VIVAS, E. «El negocio de la comida», p. 16.

a utilitzar aquesta terminologia), va començar l'any 2008 i ha constituït un fenomen de grans magnituds; aquesta política de control de terres en tercers països ha estat denunciada per moltes organitzacions. *“Se calcula que entre los años 2008 y 2009, en tan solo un año, se han adquirido por esta vía alrededor de 56 millones de hectáreas de tierra a escala global, dos terceras partes (unos 30 millones) en África Subsahariana, donde ésta es barata y su propiedad comunal la hace más vulnerable, según datos del Banco Mundial (...)”*⁶

El sistema econòmic neoliberal s'està imposant en pràcticament tot el planeta. G. Duch, del Consell Científic del moviment internacional ATTAC Espanya, afirma, en un article recent que el futur de la nostra alimentació i també la de EE.UU. serà *'made in China'*. Afirma Duch que l'expansió agrària de Xina avança seguint tres estratègies:

La primera es fa mitjançant el conegut “acapament de terres” foranies.

La segona (a més de l'acapament de terres) es basa en adquirir grans empreses de l'agroalimentació a qualsevol indret del món. En data recent, la corporació estatal d'aliments més gran de la Xina, que en fabrica, processa i comercialitza: Cofco (*China National Cereales, Oils and Foodstuffs Corporation Group*), va adquirir accions que li permeten controlar dues de les empreses més importants del món que es dediquen a la distribució de grans i oleaginoses. Es tracta de Nidera (Holanda) i Noble (Singapur)

La tercera estratègia, amb el suport del govern xinès, està basada en reconvertir ràpidament la seva agricultura tradicional i de petita escala, que ara està en mans dels pagesos, passi a mans d'unes poques corporacions per tal de crear una gran potència agro-ramadera. Segons el Ministeri d'Agricultura xinès, els drets d'ús, (perquè la venda de terres està prohibida) de 25 milions d'hectàrees ja s'han transferit a la companyia Cofco, abans mencionada o a l'empresa financera de

⁶ Ibid, p. 16.

l'estat anomenada CITIC. Però, continua dient Duch, l'expansió i posició del mercat xinès dins el mercat global s'aconsegueix establint aliances amb altres empreses transnacionals de l'alimentació i també amb el suport de fonts financeres internacionals. Cofco i CITIC en són dos exemples d'aquestes aliances.

Cal demanar-se si és necessari per part de Xina establir tantes corporacions i mobilització de capitals per tal d'alimentar la seva població. Duch ens diu que (...) *“Efectivamente, las necesidades de seguridad alimentaria de un país con tanta población y deseosa de comer mucha carne son muchas, pero todo parece pensado para mucho más: para tomar los mandos del sistema alimentario corporativo globalizado. E implementar producciones agrícolas industriales e intensivas que, como decíamos al principio puede llevarnos a que en el futuro la alimentación para todo el planeta dependa de tres, cuatro o cinco corporaciones controladas desde la China”*⁷

3.3.- Dignitat dels pobles: monocultius versus diversitat

Els monocultius es caracteritzen pel conreu d'uns pocs productes agrícoles en detriment d'una gran varietat d'altres cultius. Per exemple, el blat, la soja, l'arròs i el blat de moro, s'estan convertint en monocultius, imposant-se per sobre el mill, la batata, el sègol, la iuca, etc. La tendència actual de les grans multinacionals de l'alimentació és produir una gran quantitat de menjar, però amb poques varietats. Aquest fet té com a conseqüència una homogeneïtzació de la nostra dieta. E. Vivas afirma que països tan diferents com el Marroc, Senegal, Colòmbia, Els Estats Units, o Espanya, tenen una alimentació cada pic més semblant, malgrat les diferències que encara hi perviuen.

Afirma E. Vivas que la producció de cereals a partir dels anys seixanta s'ha multiplicat per tres, mentre que la població mundial tan sols s'ha duplicat (GRAIN 2008). Mai no s'havien produït tants aliments com aquests darrers anys, aleshores

⁷ DUCH, G. «Comida made China» <http://www.attac.es/2016/01/30/comida-made-in-china/> article consultat dia 31/01/16.

cal demanar-se: per què hi ha fam al món amb sobreabundància del menjar? Tots el moviments socials coincideixen a afirmar que el problema no és la manca de producció d'aliments, sinó que es tracta d'un problema d'accés a ells. En definitiva, es tracta de l'aplicació de certes polítiques que no tenen en consideració la justícia social pel que fa a la distribució dels recursos i dels sistemes de producció. *“El sustento de la agricultura depende de las facilidades de acceso a los recursos de producción (tierra, agua, semillas, etc.) del campesinado, los tipos de sistema de producción y de las políticas agrarias y comerciales que rigen en cada lugar y momento”*⁸

Aquesta és la situació de l'agricultura als països del Sud (GARCÍA, 2003):

- 1.- Hi ha un nombre petit de latifundistes que posseeix la major part de les terres cultivables, mentre que la terra de pitjor qualitat és conreada per una multitud de petits propietaris o arrendataris. Aquest fet sotmet a la pagesia a una situació de dependència d'aquets latifundistes.
- 2.- En molts de països del Sud és fa molt difícil el reconeixement legal de la propietat de la terra que és cultivada des de fa temps per aquests petits agricultors i per tant en són propietaris de fet.
- 3.- Els drets adquirits dels petits agricultors són violats a causa de l'apropiació de terres per part d'empreses nacionals i internacionals, els quals desenvolupen activitats econòmiques utilitzant els recursos naturals de les terres.
- 4.- Els agricultors sofreixen explotació laboral, la qual es manifesta en l'escassa remuneració salarial i les condicions indignes de treball.

⁸ GARCÍA, X. Colección Soberanía Alimentaria de Veterinarios sin Fronteras. Documento 1. *La Soberanía Alimentaria: un nuevo paradigma* (mayo 2003), pdf, pág 4 <http://vsf.org.es/sala-de-prensa>.

5.- No existeix una política agrària que sigui coherent i justa: absència d'organismes i estructures eficaces que defensin el món rural. Hi ha una manca d'infraestructures i de serveis socials bàsics.

Les polítiques de reforma agrària establertes pels països desenvolupats, són polítiques de mercat, que no poden resoldre el problema de la distribució de la terra ja que es mouen dins contexts d'oligopoli amb l'aplicació del mecanisme de mercat. Aquest tipus de reformes agràries, fins ara no han modificat l'estructura de distribució de terres:

Dos exemples de desigualtat en la distribució de les terres:

“Guatemala. Un 2´56% de los propietarios (tamaño medio de las explotaciones de 200 Ha) posee el 65´1% de la tierra. El 88% de los campesinos solo disponen del 16% de la tierra cultivable. En Guatemala el 32% de la población pasa hambre.

Bolivia. Los latifundios de más de 2.500 Ha (el 0´6% de las explotaciones) ocupan el 66´4% de la tierra. Mientras que el 52´5% de los campesinos más pequeños solo ocupan el 0´8% de la tierra.”⁹

Algunes de les queixes de *La Vía Campesina* són que aquests programes estan pensats de cara als agricultors que ja tenen una certa experiència en la producció, però les famílies més necessitades són excloses d'aquests programes. Amb l'augment del preu de la terra, ni l'Estat ni els beneficiaris no poden pagar aquest procés de reforma.

3.4.- Recursos hídrics

Del total de l'aigua de la Terra, només un 2.5% és aigua dolça i d'aquest tant per cent, tan sols una tercera part la poden aprofitar els éssers vius, ja que la resta es

⁹ Ibid, pàg. 5

troba als casquets polars. L'agricultura constitueix el sector amb més demanda d'aigua (aproximadament el 60%).

Les agricultures de la pagesia sempre havien gestionat l'aigua de manera integrada a la seva producció, a la seva cultura, adaptant els cultius a la quantitat d'aigua disponible. L'agricultura sempre respectava el cicle de renovació de l'aigua, tot respectant la seva salubritat.

Però aquest cicle de l'aigua es va rompre a mitjans dels anys seixanta. Les necessitats d'aquest recurs varen augmentar amb l'aparició de l'anomenada "*Revolución Verde*"¹⁰ (Vivas, 2015) al servei d'una economia de mercat alimentari que va voler augmentar la producció agrícola i ramadera a costa d'incrementar la superfície de regadiu i l'estabulació del ramat. D'aquesta manera, la producció agrària es va dissociar de la Naturalesa, generant així un procés de degradació dels rius i dels aqüífers, la qual cosa va provocar fortes tensions socials i polítiques als països amb manca d'aquest recurs.

Segons afirma X. García, el camí neoliberal que promouen la majoria de governs suposa la liberalització del mercat de l'aigua, la privatització dels recursos hídrics, cercant una millor gestió amb la construcció d'embassaments, preses, pantans, etc. La privatització de l'aigua suposa afavorir les grans corporacions en detriment de la pagesia. Respecte de les construccions de retenció de l'aigua, s'ha de dir que tenen forts impactes ecològics i socials, provocant l'èxode de poblacions, desertització, etc.

Exemples de les polítiques de l'aigua a països en vies de desenvolupament:

¹⁰ La Revolució Verda va consistir en l'aplicació d'unes determinades polítiques per part de governs com els Estats Units, la fundació Ford, la fundació Rockefeller i institucions internacionals, a partir dels anys 40 i sobretot en els 60 i 70. Aquestes polítiques afirmaven que s'havia de millorar la producció agrícola (monocultius i grans despeses de recursos hídrics, fertilitzants, etc.) per tal d'acabar amb la fam al món. En realitat, aquesta Revolució Verda va significar la privatització de les matèries primeres i de les pràctiques agrícoles. (Vivas, 2015)

“En Ghana, El Banco Mundial estableció como condición crediticia en el año 1995 la liberalización por el Estado de los precios del agua. En un año el precio de m³ se multiplicó por 15 impidiendo a gran cantidad de pequeños agricultores continuar con sus explotaciones hortofrutícolas y produciéndose una concentración de la producción en los que tenían una mejor posición en el mercado.

En la India. En la región de Andhara Pradesh, las grandes explotaciones se concentran en la cabecera del canal construido en la orilla del río Tungabhadra, mientras que pequeñas explotaciones se concentran en la desembocadura. El agua llega a los pobres más tarde y contaminada. El acceso al agua depende de los recursos como crédito para comprarla y representación política”¹¹

Aquesta forta inversió, moltes vegades en obres d'una gran envergadura i de molt difícil execució, es podria destinar al desenvolupament i la recuperació de tècniques i pràctiques agràries respectuoses amb els cicles de l'aigua i les persones. Des del punt de vista de la Sobirania Alimentària, es tracta d'un bé públic que no hauria d'estar en mans privades. S'haurien d'establir unes polítiques hidrològiques que permetin l'accés a l'aigua a les persones amb menys recursos. La gestió de l'aigua ha de ser sostenible i s'ha de fer una valoració pel que fa a la compatibilitat de la producció agrícola amb la realitat existent.

4.- Transgènics

4.1.- Són saludables els transgènics?

¹¹. GARCÍA, X. Colección Soberanía Alimentaria de Veterinarios sin Fronteras. Documento 1. *La Soberanía Alimentaria: un nuevo paradigma* (mayo 2003), pdf, pág 6 <http://vsf.org.es/sala-de-prensa>.

Un transgènic, és a dir, un organisme modificat genèticament (OMG), és un organisme viu que s'ha creat de manera artificial manipulant els seus gens. Es tracta d'éssers vius "nous" ja que no existien a la natura abans de ser creats als laboratoris. Els transgènics formen part del model d'agricultura industrial que es dedica a la producció de monocultius a gran escala, malgrat que les dades científiques confirmen repetidament els riscos que suposen per a la salut, així com els perjudicis per al medi ambient.

Aquestes llavors transgèniques són tolerants a certs herbicides, però no podem dir el mateix de tot allò que envolta la planta: insectes, abelles, herba, fins i tot el terreny es deteriora enormement. *"La extensión a gran escala de estos cultivos, en particular la soja transgénica a nivel mundial, ha implicado un mayor uso de herbicidas (...) A parte, la extensión masiva de este cultivo ha generado la aparición de casi dos docenas de plantas resistentes a estos herbicidas. Lo que ha obligado a usar más agrotóxicos para combatirlos."*¹² A més, l'increment de l'ús d'aquests herbicides provoca una major contaminació de l'aigua i també del sòl: acaba destruint la fertilitat com a conseqüència de la destrucció de la matèria orgànica. I per si això no fos suficient, la convivència entre aquests cultius transgènics i els convencionals resulta impossible a causa de la contaminació genètica, acabant així amb les varietats locals i tradicionals.

4.2.- Privatització de les llavors

L'intercanvi de llavors constitueix una pràctica habitual entre els agricultors de tot el món. Un pagès té dret a guardar, conrear i intercanviar lliurement les seves llavors. Aquestes pràctiques existeixen des dels inicis de l'agricultura i són una condició fonamental per tal que les comunitats camperoles de tot el món assoleixin la sobirania alimentària. Aquests drets han estat reconeguts pels governs a diversos tractats internacionals. El problema és que aquests mateixos governs firmen noves lleis i regulacions que acaben amb aquests drets del camperols,

¹² VIVAS, E. «El negocio de la comida», p. 74.

permetent d'aquesta manera que les multinacionals augmentin el seu control, exercint un monopoli de les llavors.

Monsanto, Dupont Pioneer y Syngenta, només aquestes tres multinacionals controlen el 53% de les llavors que es compren i es venen en tot el món. Això suposa que elles controlen “què es cultiva” i per tant “què es menja”. Les llavors, que sempre havien constituït un bé comú, ara s'estan privatitzant. Com diu Esther Vivas (2015), aquestes multinacionals estan privatitzant la vida, impedeixen als agricultors obtenir les seves llavors tradicionals i els converteixen en esclaus de les companyes privades.

Monsanto té el Sud Global en el seu punt de mira, principalment Àfrica i l'Índia, ja que es tracta de països que encara es poden proveir de les seves llavors autòctones. Però no oblidem que l'Estat Espanyol és l'únic país de la Unió Europea que cultiva blat de moro transgènic a gran escala, sobretot Aragó i Catalunya, amb un 80% de la producció de tota Europa, segons afirma E. Vivas. Aquestes empreses compten amb el beneplàcit de les institucions públiques i tenen l'objectiu de controlar tota la cadena alimentària: producció, distribució i comercialització.

4.3.- Què és el principi de precaució?

L'organització ecologista Greenpeace ens diu a la seva pàgina web:

“El principio de precaución permite reaccionar rápidamente ante un posible peligro para la salud humana, animal o vegetal, o para proteger el medio ambiente. De hecho, en caso de que los datos científicos no permitan una determinación completa del riesgo, el recurso a este principio permite, por ejemplo, impedir la distribución de productos que puedan entrañar un peligro para la salud o incluso proceder a su retirada del mercado”.

El principi de precaució és mencionat a l'article 191 del *Tratado de Funcionamiento* de la Unió Europea. Aquest principi vol garantir un nivell de protecció alt del medi ambient, adoptant mesures preventives en cas de risc. Però

el seu àmbit d'aplicació també s'estén a la política dels consumidors, a la legislació europea en relació als aliments i també a la salut dels humans, animals i vegetals.

Els moviments socials com Greenpeace, Ecologistas en Acción i molts altres han denunciat reiteradament la connivència de certes Agències, que suposadament han de controlar la seguretat alimentària, però en realitat el que fan és emetre informes favorables en benefici de les multinacionals. A hores d'ara hi ha una gran polèmica a la Unió Europea entorn del cultiu de transgènics. Amb aquest escenari que es dóna, podem afirmar que es respecta el principi de precaució?

“Se nos dice que para acabar con el hambre en el mundo hay que producir más alimentos y que es necesaria una agricultura transgénica. Pero hoy de comida no falta sino sobra. No tenemos un problema de producción, sino de acceso. Y la agricultura transgénica no democratiza el sistema alimentario; al contrario, privatiza las semillas, promueve la dependencia campesina, contamina la agricultura tradicional y ecológica e impone sus intereses particulares al principio de precaución que debería prevalecer”¹³

5.- Incidència de l'agroindústria en l'escalfament global de la Terra

5.1.- Alimentació quilomètrica

Seguint amb E. Vivas (2009), aquest sistema de producció d'aliments es caracteritza per ser “intensiu”, “industrial” i “quilomètric”. És intensiu perquè la sobreexplotació del sòl i dels recursos naturals acaba produint l'alliberació de gasos d'efecte hivernacle. Quan només es té en compte la productivitat, deixant de banda la cura del medi i la regeneració del sòl, això provoca la generació de CO₂ per part d'aquest tipus d'activitat agrícola. És industrial perquè la utilització d'agroquímics i fertilitzants contribueixen a l'alliberament de més quantitat de CO₂. A més, la crema de boscos i selves per tal de convertir-los en monocultius, contribueix enormement a l'alliberament de carboni a l'atmosfera. És quilomètric i

¹³ VIVAS, E. «El negocio de la comida», p. 86.

petro- dependent perquè es caracteritza per la producció d'aliments (mercaderies) deslocalitzats, que cerquen mà d'obra barata a països poc desenvolupats i que tenen una legislació poc rigorosa pel que fa al medi ambient. *“Los alimentos que consumimos recorren miles de kilómetros antes de llegar a nuestra mesa con el consiguiente impacto ambiental de los combustibles fósiles usados para su transporte. Se calcula que en la actualidad, la mayor parte de los alimentos viajan entre 2.500 y 4.000 kilómetros antes de ser consumidos, un 25% más que en 1980 (...)”*¹⁴

En molts casos es tracta de productes agrícoles que es poden cultivar i de fet es cultiven localment. Sembla que no té cap sentit ni raó de ser el fet d'importar d'altres països per exemple tomàtiques o lletugues, que es poden cultivar als nostres camps. Actualment existeixen alternatives a l'agricultura industrial a gran escala. Segons Xavier Montagut (2009), a l'estat Espanyol tenim una gran varietat de models i experiències, com les cooperatives, els grups de consum, etc. Tots aquests projectes comparteixen unes característiques essencials: són projectes basats en la “confiança” entre productors i consumidors ja que la relació personal i humana va més enllà de la relació purament comercial. Una altra característica és que treballen en “circuitos curts” de temps (productes de temporada) i d'espai (productes de proximitat), així com en la cadena comercial (s'eliminen els intermediaris). També hi ha un constant diàleg entre productors i consumidors per tal d'arribar a acords que quedin fora de l'especulació dels mercats.

Es tracta d'alternatives perfectament viables que creixen de manera significativa en tot l'estat. El seu gran repte és arribar a coordinar-se perquè aquesta gran diversitat de propostes adquireixi la força necessària per tal de fer extensiva la idea de “consum responsable”. *“Esta tarea de crear un entramado de vínculos y colaboraciones, una tupida red de cooperativas y asociaciones de consumo alternativo, requiere de imaginación, flexibilidad y de un esfuerzo consciente en*

¹⁴ MONTAGUT, X. & VIVAS, E. «Del campo al plato», p. 30.

buscar complementariedades y fórmulas de apoyo mutuo y es un importante reto para los que estamos en esa lucha”¹⁵

6.- PROPOSTA DIDÀCTICA

6.1.- Introducció

Aquesta proposta va destinada a l'assignatura “Valors Ètics”. La temàtica que s'abordarà resulta més adequada per als alumnes de 4t d'ESO, els quals han d'haver tractat anteriorment el significat teòric dels valors ètics. Això no obstant, abans de començar aquest tema, es farà un repàs general dels valors ètics per tal d'esbrinar quins són els seus coneixements previs. La proposta consisteix a fer una reflexió general de l'ètica dins el marc de la globalització actual. Estarà centrada en els Drets Humans aplicats a aspectes molt concrets de la sobirania alimentària, associada a la preservació del medi ambient.

Aquesta proposta s'ha de desenvolupar a partir dels continguts que figuren al currículum de 4t d'ESO. La seva temàtica permet fer una reflexió global ja que inclou aspectes de les dues parts del currículum.

Al Butlletí Oficial de les Illes Balears (BOIB núm. 73 de 16 de maig de 2015, decret 34/2015) es reflecteix l'estructura del currículum, que distingeix dues parts: a la primera part es troba el tema de la dignitat de la persona i el respecte dels drets humans. A la segona part trobem l'aplicació dels valors ètics a certs àmbits de l'actuació humana. La reflexió sobre el paper de l'ètica dins el món de la ciència i la tecnologia, així com la necessitat que els avenços científics i tecnològics siguin respectuosos amb la dignitat, els drets humans i la protecció i conservació del medi ambient.

6.2.- Quins objectius específics s'han d'assolir amb el tractament d'aquest tema a l'aula?

¹⁵ Ibid. Pàg. 170.

1r.- Prendre consciència que el món global que ens envolta i del qual som ciutadans, encara que tingui certs avantatges, com per exemple la possibilitat de comunicar-nos sense que les distàncies geogràfiques suposin cap impediment, també té molts inconvenients si no es respecten els drets humans de tots els pobles.

2n.- Prendre consciència que el dret d'accés als aliments és un dret fonamental de totes les persones del planeta.

3r.- Conèixer altres contextos diferents del nostre per tal de comprendre i respectar la dignitat de les persones que viuen una altra relació amb les terres que cultiven. Entendre que el respecte de les diferents tradicions culturals inclou el respecte per les seves tradicions agrícoles.

4t.- Conèixer les repercussions que té la privatització dels bens comuns dels pobles, com són l'aigua i les llavors pel fet de crear una dependència amb les empreses implicades, en perjudici de l'autonomia de les persones.

5è.- Prendre consciència de la incidència en l'escalfament global de la terra de certes pràctiques agrícoles, així com els aliments que ens arriben de l'altra banda del món.

6è.- Comprendre que, dins un món global, la defensa dels drets humans pel que fa a l'alimentació i la defensa del medi ambient, s'han de veure, no com a àmbits diferenciats, sinó des d'una perspectiva integral.

7è.- Promoure la recerca individual de l'alumne entorn dels problemes plantejats a classe.

8è.- Desenvolupar l'empatia i la solidaritat cap als pobles amb menys recursos econòmics.

6.3.- Desenvolupament de la proposta

- Què és la sobirania alimentària (sessió 1)

- Vulneració dels drets humans i socials. Contaminació ambiental (sessions 2 i 3)
- Dignitat dels pobles. (sessió 4)
- Solidaritat. (sessions 5 i 6)
- Autonomia. (sessió 7)
- Responsabilitat. (sessió 8)

6.4.- Què és la sobirania alimentària? (sessió 1)

a).- Es dedicaran els primers 10 minuts a l'explicació del tema per part del professor.

Es tracta que l'alumne entengui la diferència entre l'agricultura industrial, enfocada cap a la gran producció i distribució mundial d'aliments i l'agricultura local o de proximitat, de producció autòctona, orientada a la consecució de la sobirania alimentària i el respecte cap al medi ambient.

La sobirania alimentària va molt més enllà del dret humà a alimentació, més aviat constitueix la garantia dels drets, com el dret a l'alimentació, però també el dret d'accés a la terra, a l'aigua, a les llavors autòctones, a la participació en la presa de decisions... En aquest sentit, la sobirania alimentària seria la 'condició' que fa possible el compliment dels drets fonamentals dels éssers humans. La sobirania alimentària no fa referència a un subjecte individual sinó a un subjecte col·lectiu, constitueix la defensa del compliment dels drets dels pobles, les comunitats, les nacions, etc.

b).- Visualitzar vídeo i contestar un qüestionari (25 minuts).

Vídeo "*La opció que falta... Soberanía Alimentaria*" (durada: 4:13)
<https://www.youtube.com/watch?v=MhMhHFKVMMs>

Es farà pausa al minut 2:14 i es tornarà repetir. Després es repartirà un qüestionari als alumnes i hauran de contestar preguntes sobre aquesta primera part del vídeo.

QÜESTIONARI 1:

1.- Quin tant per cent del pressupost destina la Política Agrícola Comú de la Unió Europea als terratinents i grans empreses agrícoles?

Resposta: 80%

2.- Quin tant per cent es destina als petits productors locals d'Europa?

Resposta: 20%

3.- Quines directrius marca aquesta Política Agrícola pel que fa als aliments?

Resposta: marca quin tipus d'aliments produïm, com els comercialitzem i què mengem.

4.- Quins organismes decideixen sobre la Política Agrícola Comú?

Resposta: Comissió Europea, Consell Europeu i Parlament Europeu.

5.- Segons aquests organismes, quins han de ser els objectius principals de la indústria alimentària europea?

Resposta: el creixement econòmic i la competitivitat global.

6.- Quina ha de ser la seva prioritat? Quin tipus de cultius no té en compte?

Resposta: la producció d'aliments barats per tal de vendre'ls als mercats globals. No té en consideració el cultiu d'aliments de forma saludable.

7.- La indústria alimentària, considera el benestar del planeta?

Resposta: no

8.- Quins mètodes empra?

Resposta: sistema industrialitzat de producció agrícola.

9.- Són sostenibles els seus mètodes

Resposta: no

10.- Quines conseqüències té aquest tipus d'agricultura en les persones i el medi?

Resposta: Contribueix a la degradació i contaminació del sòl i l'aigua i afecta negativament la salut humana, els ecosistemes i la biodiversitat.

11.- Qui es veu perjudicat amb aquest sistema agrícola?

Resposta: els petits agricultors, els nous estats membres de l'Europa de l'est i els països en vies de desenvolupament que no són europeus.

Després de contestar les preguntes es projectarà la segona part del vídeo, a partir del minut 2:14 fins al final. Es tornarà repetir la projecció i els alumnes contestaran la segona part del qüestionari, amb preguntes sobre la segona part del vídeo.

QÜESTIONARI 2:**12.- És possible un altre sistema d'alimentació? Com l'anomenem?**

Resposta: Sí, és possible. És la Sobirania Alimentària.

13.- En què es basa aquesta opció?

Resposta: es basa en el dret dels agricultors i dels consumidors a escollir per ells mateixos quin sistema d'alimentació desitgen.

14.- Quines coses ha de tenir en compte la Sobirania Alimentària?

Resposta: la protecció del medi ambient, l'accés a una alimentació sana, ingressos justs i estables per als agricultors, l'estimulació dels sistemes sostenibles d'agricultura, la disminució de la distància entre l'agricultor i el consumidor, evitant el transport innecessari d'aliments per tot el món i reduint així l'emissió de carboni a l'atmosfera.

15.- Quins mercats salvaguarda aquest sistema?

Resposta: protegeix els mercats locals del Sud (global) en lloc d'inundar-los amb productes europeus.

16.- Quines són les prioritats d'aquest sistema alimentari?

Resposta: l'ús de la terra per a la producció d'aliments en lloc d'utilitzar productes industrials, així com garantir la igualtat d'homes i dones en la presa de decisions.

17.- Quins són els objectius de la Sobirania Alimentària?

Resposta: s'anteposa la terra i la gent als negocis i es situa la solidaritat i la cooperació per davant de la competitivitat.

18.- Quina és la clau per aconseguir la sobirania alimentària?

Resposta: canviar la Política Agrícola Comú.

Una vegada acabat el qüestionari els alumnes han de fer una comparació entre l'agricultura industrial europea i la sobirania alimentària, contestant les següents preguntes de reflexió (10 minuts):

c) PREGUNTES DE REFLEXIÓ:

1.- Considereu just el repartiment del pressupost que fa la Política Agrícola Comú? Per què?

2.- Us sembla bé que siguin els organismes europeus els qui estableixin els criteris quant al tipus d'aliments que es produeixen, com es comercialitzen i quins n'hem de consumir? Raona la teva resposta

3.- Són compatibles els objectius de l'agricultura industrial i els de la Sobirania Alimentària? I les prioritats? Per què?

4.- Considereu que a l'hora de produir menjar s'ha de respectar també el medi ambient o bé aquesta darrera seria una qüestió secundària? Raona la teva resposta.

5.- Quins dels següents valors penseu que promou l'agricultura industrial?

- Autonomia de l'agricultor

- Autonomia del consumidor
- Respecte pel medi ambient
- Respecte cap a les persones
- Solidaritat amb els països del Sud
- Justícia amb els treballadors agrícoles
- Cap d'aquests. Explica per què.

-Els darrers 5 minuts es dedicaran a corregir les preguntes del qüestionari alhora que es posen en comú els problemes que han sorgit entorn d'aquest tema.

-Les preguntes de reflexió seran corregides individualment pel professor, a mode d'avaluació del tema. La propera classe el professor entregarà als alumnes els exercicis corregits. Es tindrà en compte la capacitat crítica de l'alumne i els conceptes que ha assolit classe, així com l'expressió lingüística.

6.5.- Vulneració dels drets humans i socials. Contaminació ambiental. (Sessió 2)

a). Es dedicaran els primers 10 minuts a l'explicació del tema per part del professor.

Es parlarà del cultiu de la pinya a Costa Rica i en concret de dues marques molt conegudes que es comercialitzen a Espanya i Europa: 'Del Monte' i 'Dole'. El negoci de la pinya està en mans d'unes poques multinacionals. Aquestes empreses han creat molts llocs de treball precari, servint-se de mà d'obra il·legal que no pot reclamar els seus drets.

S'han produït diversos accidents causats pels productes agroquímics, que són utilitzats per fumigar les plantacions de pinya i plàtan. Aquests productes han contaminat els rius, provocant la mort dels peixos, dels quals s'alimenta la població, **(vulneració del dret fonamental de les persones a l'alimentació)**.

Es tracta d'herbicides (pesticides) molt perillosos per a la salut humana i el medi ambient. En cas d'accident, l'aigua potable també es contamina, **(contaminació dels recursos naturals i danys al medi ambient)** S'ha de dir que aquests productes són d'ús legal a Costa Rica, tot i que la gent pateix malalties cròniques a la pell, als pulmons, etc.

Els treballadors disposen d'un sindicat, però el fet d'afiliar-se suposa l'acomiadament automàtic del lloc de treball **(vulneració dels drets socials)**. El sindicat tampoc no pot garantir el pagament d'un sou digne per part de les multinacionals ja que els salaris depenen de les oscil·lacions dels mercats financers, **(es farà una primera aproximació al problema dels aliments considerats mercaderia)**.

b). Projecció del vídeo i emplenar una fitxa amb preguntes.

Vídeo "*Piñas: el precio oculto de la fruta tropical*" (durada 19:16)

<http://www.theguardian.com/environment/video/2010/nov/10/pinas-coast-rica>

Es farà pausa al minut 09:00 per tractar els temes: vulneració del dret humà a l'alimentació a causa de la contaminació dels recursos naturals i danys al medi ambient.

Després els alumnes contestaran 7 preguntes tipus test, seleccionant la resposta més adequada (5 minuts):

1.- Creus que abans de comprar verdura o fruita al supermercat hauríem de tenir informació sobre el lloc de procedència i les condicions de cultiu?

A.- No és necessari saber-ho.

B.- Sí, és important saber 'qui' i 'com' s'ha cultivat.

C.- Això no és problema meu sinó del propietari del supermercat.

2.- Quan trobem preus molt barats de productes com el plàtan o la pinya, hem de pensar que les empreses que els comercialitzen ho fan perquè tothom se'n pugui beneficiar d'aquestes ofertes?

A.- Els únics beneficiats són les pròpies empreses que comercialitzen i distribueixen els productes.

B.- Els únics beneficiats són els treballadors de les plantacions.

C.- Els únics beneficiats són els consumidors.

3.- Creieu que està justificat que les empreses utilitzin productes tòxics en les plantacions?

A.- Sí, perquè els herbicides eliminen les males herbes, les plagues... i fan que la fruita i les verdures puguin créixer més.

B.- No està justificat perquè perjudica la salut de les persones i el medi ambient.

C.- Sí, perquè aquests productes no causen cap mal, ni a les persones ni al medi ambient.

4.- El fet d'emprar productes tòxics pot provocar accidents a la natura...

A.- Si les empreses exerceixen un bon control sobre aquests productes, pràcticament no hi ha accidents.

B.- Sempre n'hi ha d'accidents a la natura, hem d'aprendre a conviure amb el risc.

C.- Aquests productes no són necessaris per al creixement dels cultius. Si no s'utilitzessin, no hi hauria accidents provocats per ells i es respectarien els drets humans i el medi ambient.

5.- Un riu contaminat per herbicides tòxics provoca la mort dels peixos i de les espècies que viuen al riu.

A.- No hi podem fer res, això és el preu del progrés.

B.- És un fet lamentable que morin els peixos, però és més important que no morin les persones.

C.- Quan s'atempta contra els recursos naturals, com els rius, també s'atempta contra el dret fonamental de les persones a una alimentació saludable, i també a la seva qualitat de vida.

6.- Les autoritats dels diferents països del món, tenen el deure de prohibir l'ús de substàncies nocives per part de l'agricultura industrial.

A.- Sí, és una qüestió de salut pública.

B.- No és competència del govern.

C.- No cal que el govern intervingui perquè l'agricultura industrial és molt responsable amb la salut humana.

7.- S'ha comprovat que aquestes substàncies químiques provoquen malalties molt greus en les persones, com infeccions o càncer.

A.- Si així fos, les empreses agroalimentàries no en farien ús.

B.- Aquests productes no afecten al comprador, només a l'agricultor.

C.- Aquestes empreses només tenen en compte els beneficis econòmics, no tenen en consideració els drets humans ni la contaminació ambiental.

Després de contestar les preguntes es projectarà la segona part del vídeo, a partir del minut 9:00 fins al final. A continuació els alumnes contestaran 3 preguntes de reflexió (15 minuts).

c) PREGUNTES DE REFLEXIÓ:

1.- Creus que són justes les condicions laborals dels treballadors de la pinya i en concret els emigrants? L'empresa els reconeix algun dret? Coneixes algun cas semblant al nostre país?

2.- A Costa Rica, el salari dels treballadors de les plantacions és molt baix, però varia en funció de la demanda al mercat europeu. Quan baixa la demanda, també baixen els seus salaris, perquè els diuen que s'han de "reduir costos". Penses que aquestes empreses es comporten èticament amb els treballadors? El fet de reduir costos de producció es pot aplicar als éssers humans? I als aliments?

3.- El propietari de la finca de cultiu ecològic té una plantació de pinyes sense cap contaminant afegit, però el seu preu és més elevat, per això la gent en compra menys quantitat. Creus que els consumidors tenen un paper important a l'hora de decidir què compren?

-.Les preguntes de reflexió seran corregides individualment pel professor, a mode d'avaluació del tema. La propera classe el professor entregarà als alumnes els exercicis corregits. Es tindrà en compte la capacitat crítica de l'alumne i els conceptes que ha assolit a classe, així com l'expressió lingüística.

-.La propera classe es dedicarà a corregir i comentar els exercicis tipus test. També es posaran en comú les preguntes de reflexió i es tractaran oralment els problemes que han sorgit a la classe anterior: drets humans, drets alimentaris, drets socials, contaminació del medi així com la mercantilització dels aliments.

6.6.- Continuació de la sessió anterior (sessió 3)

Primera part: (25 minuts)

El professor intentarà que els alumnes relacionin el dret humà a una alimentació adequada amb el dret social de rebre un salari digne. Hi ha una relació d'equivalència entre els drets humans i el respecte per la natura: si les accions de l'ésser humà són respectuoses amb el medi ambient, aleshores aquestes mateixes accions respectaran també els drets humans i socials dels pobles.

Segona part: (25 minuts)

El professor fa una aproximació a les pràctiques de l'agricultura industrial quant al tractament dels aliments com si fossin mercaderies. Es provocarà la participació dels alumnes fent preguntes del tipus:

- La pinya és un aliment de consum humà?
- Es poden cultivar les pinyes utilitzant productes nocius per a la salut?
- En cas d'utilització de pesticides o herbicides considerats tòxics, hauria d'aparèixer aquesta informació a l'etiquetatge del producte?
- Es poden cultivar les pinyes o qualsevol altre aliment pensant només en els beneficis econòmics? Es poden considerar mercaderies els aliments, com si fossin peces d'automòbil?

6.7.- Dignitat dels pobles (sessió 4)

a).-Es dedicaran els primers 10 minuts a l'explicació del tema per part del professor.

S'abordarà la problemàtica de la usurpació de terres que són propietat dels indígenes, en aquest cas de Guatemala, per part d'empreses estrangeres. Ara és una empresa espanyola que vol construir una central hidroelèctrica en aquestes terres, amb tot el que suposa de contaminació dels rius i degradació ambiental. Però aquesta empresa compta amb la complicitat del govern de Guatemala.

Els indígenes lluiten per unes terres que són propietat comunal. Però la lluita va més enllà de l'interès econòmic: la seva vinculació amb la terra i els recursos naturals és gairebé simbiòtica, una cosmovisió diferent de la nostra. Per a ells, la terra i el riu són sagrats. Els indígenes formen part de la '*mare naturalesa*', mantenen amb ella una relació ancestral de reciprocitat, ells cuiden la natura i la natura els proveeix dels aliments. Difícil d'entendre això per al món occidental en què vivim.

b). Projecció del vídeo i emplenar una fitxa amb preguntes (10 minuts)

Vídeo: “*La lucha por la dignidad del pueblo de Santa Cruz de Barillas*” (durada: 5:41) <https://www.youtube.com/watch?v=eHbzZ7egdjq>

Es farà pausa al minut 02:44 per tractar els temes: vinculació dels indígenes amb la terra i els seus recursos naturals. Altres valors. Usurpació de les terres. Violència exercida contra els pobladors que defensen el seu territori: morir en defensa de la vida.

Després els alumnes contestaran 5 preguntes tipus test, seleccionant la resposta més adequada (5 minuts):

1.- Per què defensen les seves terres els habitants de “Santa Cruz de Barillas”?

A.- Perquè tenen drets de propietat.

B.- Perquè poden vendre les seves terres i fer un bon negoci amb la venda.

C.- Perquè la seva vida depèn de la terra i del riu, ‘aigua’ és sinònim de ‘vida’.

2.- Com es sent la gent que viu allà?

A.- Es senten oprimits i perseguits per l’empresa que vol construir la hidroelèctrica.

B.- Es senten agraïts perquè ara millorarà la seva qualitat de vida.

C.- Es mostren indiferents.

3.- La mort d’un activista en defensa de la terra l’any 2012...

A.- Demostra tan sols que la gent no és conscient del risc que corren.

B.- Demostra que la gent d’aquest indret viu d’esquenes al progrés.

C.- Demostra que els indígenes estimen la terra i els recursos naturals i la defensen dels usurpadors, encara que hagin de pagar amb la seva pròpia vida.

4.- Tenen ‘valors’ diferents dels nostres, respecte de la natura, els indígenes de Santa Cruz?

A.- Per a ells, el valor de la terra i dels recursos naturals no és econòmic. El respecte cap a la natura és un valor, transmès de generació en generació.

B.- No en tenen de valors.

C.- Ells tenen els mateixos valors que nosaltres.

5.- Els habitants de Mallorca tenen la mateixa relació amb la terra?

A.- No, aquí la terra és propietat privada, però s'utilitza per construir cases.

B.- No, aquí la terra és propietat privada i predomina la relació econòmica de compra-venda.

C.- La terra no té cap valor econòmic, només tenen valor econòmic els parcs naturals.

Després de contestar les preguntes es corregirà oralment i es parlarà breument de les temes que han sorgit al qüestionari.

Es projectarà la segona part del vídeo, a partir del minut 2:44 fins al final. A continuació els alumnes contestaran 4 preguntes de reflexió (20 minuts).

c) PREGUNTES DE REFLEXIÓ:

1.- Els diferents governs de Guatemala, creus que defensen els drets del seu poble o els interessos de les empreses estrangeres? Et sembla just o injust això? Raona la resposta.

2.- Que et semblen els arguments donats pel director executiu de l'empresa per tal de justificar la construcció de la hidroelèctrica? (diu que és un projecte modèlic, es genera energia de forma neta, els habitants no s'han de desplaçar a un altre indret...) Els indígenes, han demanat que es faci aquesta construcció?

3.- Estàs d'acord amb l'activista que defensa el territori dels indígenes quan diu que les empreses que inverteixen a països subdesenvolupats s'aprofiten de l'extrema pobresa dels seus habitants a l'hora de construir dins el seu territori? En

cas afirmatiu, per què penses que fan això? En cas negatiu, exposa els possibles motius d'aquestes empreses estrangeres.

4.- Construeix una petita reflexió personal on apareguin 4 de les paraules que surten al final del vídeo: "Dignitat", "Comunitat", "Drets humans", "Medi ambient", "Territori", "Llibertat", "Mare Terra", "Futur". Creus que estan relacionades entre si? Pensa en tot el que has vist al vídeo.

-Els darrers 10 minuts es dedicaran a corregir les preguntes del qüestionari alhora que es posen en comú els problemes que han sorgit entorn d'aquest tema.

-Les preguntes de reflexió seran corregides individualment pel professor, a mode d'avaluació del tema. La propera classe el professor entregarà als alumnes els exercicis corregits. Es tindrà en compte la capacitat crítica de l'alumne i els conceptes que ha assolit classe, així com l'expressió lingüística.

6.8.- Solidaritat. (sessió 5)

a).-Es dedicaran els primers 10 minuts a l'explicació del tema per part del professor.

L'agricultura industrial i en general l'actual sistema agroalimentari, té com a tret principal el malbaratament dels aliments. És un fet preocupant que una part considerable de la població mundial pateixi fam, no tan sols a països subdesenvolupats com és Àfrica o alguns països en vies de desenvolupament d'Amèrica Llatina, sinó també als països de la Unió Europea.

En concret, les fruites i verdures són escollides prèviament pels productors i després pels distribuïdors, els qual estableixen com a criteris de selecció que tinguin una determinada forma, grandària i color. El consumidor segueix aquests criteris a l'hora de fer la compra, és a dir, es guia per l'aparença externa del producte i no per les seves propietats nutritives, que, en tot cas, es troben a l'interior. És la indústria alimentària qui marca les directrius dels aliments que hem de consumir. Escollim lliurament els aliments que consumim o ja estan escollits

prèviament, primer pels productors i després pels distribuïdors? I quin és el destí d'aquests aliments que no passen el “concurs de bellesa”?

És important demanar-se per què es rebutgen tants aliments? Vivim a una societat que consumeix de manera compulsiva tot tipus de productes i els aliments s'han convertit en mercaderies de compra i venda. S'ha imposat un “model de consum” i aquest model és el que impera a l'hora de comprar cotxes, roba o aliments...

Les persones tenen sobirania alimentària quan poden escollir en funció d'altres criteris que no siguin aquells que imposen les empreses i els mercats. En tenim se de sobirania quan anem a comprar a una gran superfície? Aquesta sobirania de la qual parlem, posa l'ésser humà al centre de tot el procés. Així, la solidaritat estarà present en tots els esglaons de la cadena alimentària: els que produeixen, els que distribueixen i els que consumeixen. Menjar bé, no ha de ser un privilegi d'aquells que poden pagar més, sinó que és un dret fonamental de tots els éssers humans. La consciència solidària és la característica fonamental de la sobirania alimentària.

b). Projecció del vídeo (25 minuts).

Vídeo: *“El escándalo del despilfarro alimentario”*, (durada 49:45)
<https://www.youtube.com/watch?v=SlwT4H-MAcg>

Es faran 6 aturades per tal de remarcar fets concrets i situacions de la vida quotidiana:

1.- A França, 16 milions de persones depenen de l'ajuda alimentària, mentre la resta de la població rebutja cada dia una quantitat considerable d'aliments. (Societat de consum). Minut 0:45

2.- S'ha vist una mare de família que acudeix al supermercat amb els seus fills i fa la compra sense haver fet abans una llista amb les coses que necessita (improvisació, manca de temps). A casa, tira els aliments caducats per substituir-los pels nous productes que ha comprat (malbaratament). Això mateix passa a institucions públiques, com menjadors escolars, hospitals... els responsables ho

intenten justificar, però sembla que no hi ha consciència del malbaratament. Minut 8:44

3.- A l'activitat pesquera, el malbaratament comença a la fase de producció: els vaixells de pesca utilitzen mètodes il·legals de pesca i es veuen obligats a llençar al mar molts exemplars que no podran vendre al mercat. Aquests peixos, quan es llancen ja es troben ofegats i maltractats. Minut 10:52.

4.- El peix té estipulat un preu mínim de venda, per sota del qual ja no es pot vendre i és llençat al fons, però abans de llençar-lo li escampen un producte químic, per impedir que ningú ho agafi, tampoc els treballadors de la llotja, que per cert cobren el salari mínim i el podrien aprofitar. Els responsables afirmen que això es fa d'aquesta manera per exigències del mercat local i global (mercaderia) Minut 15:18.

5.- Hi ha una altra opció, que és fabricar farina de peix per alimentar els animals terrestres, la qual cosa no és gens ni mica natural. És una gran hipocresia per part de les autoritats afirmar que els peixos que no es venen, es donen als bancs d'aliments. D'aquí són distribuïts a associacions benèfiques, però això tan sols representa un 10% del peix que no es ven. Minut 22:00.

6.- A l'agricultura trobem el mateix malbaratament dels productes. Als hipermercats es tiren aliments contínuament. Cada dia hi ha gent que espera a la sortida del supermercat per recollir les fruites i verdures que són llençats al fons. Minut 25:12.

c).-Els darrers 10 minuts de classe es dedicaran a fer una petita síntesi de tot el que s'ha vist al vídeo i també que els alumnes puguin fer algun comentari. Aquest vídeo, encara que parli del malbaratament a França, s'ha de fer veure als alumnes que aquests fets es poden traslladar a qualsevol indret d'Europa (globalització).

6.9.- Continuació de la sessió anterior (sessió 6)

a).-El professor dedicarà els primers 5 minuts a recordar la primera part del vídeo, així com incidir en el fet del malbaratament dels aliments per part d'empreses comercials i la hipocresia del govern francès pel fet d'ocultar dades a la ciutadania sobre l'ús que es dona als excedents alimentaris.

b). Projecció del vídeo a partir del minut 25:12. (25 minuts).

Es faran 6 aturades per tal de remarcar fets concrets i situacions de la vida quotidiana:

1.- Cap llei no prohibeix als ciutadans cercar restes de menjar als contenidors, però els supermercats sovint esquitxen els excedents amb un producte químic perquè no es consumeixin, per la por de ser demandats a causa d'intoxicació. Els que tenen prohibit dur-se'n els sobrants de menjar, que tanmateix acabarà al fons, són els propis treballadors de l'empresa, això és motiu d'acomiadament. Hem escoltat el testimoni d'un treballador que va ser acomiadat de l'empresa francesa Carrefour per "robar" dotze lletugues que anaven destinades al contenidor del fons, tot i que segons la llei, el màxim permès és un mes de suspensió d'ocupació i salari. Aquesta empresa disposa d'uns contenidors amb una capacitat de 5 o 6 tones i cada setmana, fruites i verdures que no es venen, acaben allà, ben aixafades, perquè no es puguin aprofitar. Minut 27:55.

2.- La "Cambra de Treball", que va ajudar aquest treballador, explica aquest fet tan injust dient que per a les grans empreses comercials, els seus propis treballadors també són clients potencials i per tant és una pèrdua de beneficis per a l'empresa (capitalisme). L'advocat d'aquest treballador diu que aquestes empreses no volen fer cap donació als seus treballadors, sovint amb un sou precari, però en canvi si la donació d'excedents alimentaris va destinada a organismes de beneficència, l'empresa en qüestió obté beneficis fiscals. Si els beneficiaris fossin els seus propis treballadors, això seria fer un regal i dels regals no se'n poden obtenir beneficis. Minut 30:00.

3.- (Alternatives) Una empresa d'alimentació francesa ha trobat una solució per als excedents de fruites i verdures: es tracta d'aprofitar una part dels excedents fent sucs de fruita, sopes de verdures... També a França es varen crear les tendes solidàries de queviures. Aquestes tendes venen entre un 10% i un 20% més barat que la resta de comerços i s'abasteixen sobretot dels mercats majoristes. És una manera de lluitar contra el malbaratament, però no tothom hi pot accedir, ja que es tracta de beneficiar les persones que més ho necessiten per un període de temps determinat, d'això s'encarreguen els Serveis Socials. Minut 38:51.

4.- A prop d'aquestes tendes solidàries es troben tallers de cuina solidària. Aquí ensenyen als compradors a gestionar bé els aliments, se n'aprofita tot a l'hora de preparar qualsevol plat... és una altra manera de lluitar contra el malbaratament. Minut 40:46.

5.- A França hi ha moviments alternatius anti-sistema. La gent consumeix allò que els supermercats llencen al fons. Hem escoltat una estudiant de filosofia que diu que aquestes persones ho fan per convicció o per necessitat. Afirment que si les verdures no són del tot fresques i no ens ve de gust consumir-les, no és perquè no estiguin en bon estat, és a causa de la publicitat de la imatge perfecta, és a dir, el 'concurs de bellesa' al qual ens hem avesat des de fa molt temps. Es tracta de desaprendre aquests models consumistes que ens han imposat des de la infància. Minut 43:17.

6.- També hi ha mercats alternatius, que es proveeixen dels excedents dels mercats, es tracta de proveïdors solidaris que fan possible que aquests mercats puguin distribuir els aliments de manera solidària. Els beneficiaris són: gent a l'atur, famílies monoparentals, gent gran, estudiants... Si no volem que s'esgotin els recursos naturals, és necessari que canviem els nostres hàbits. Minut 49:45.

Els darrers 15 minuts de classe es dedicaran a contestar per escrit 3 preguntes de reflexió.

c) PREGUNTES DE REFLEXIÓ:

1.- Què penses d'aquest model agroalimentari que ens mostra el vídeo? Creus que té una visió exagerada del malbaratament dels aliments? I dels hàbits de compra dels consumidors? Has vist situacions semblants al teu voltant, com la mare que va a comprar amb els seus fills?

2.- El fet de tractar els aliments com a mercaderies, creus que és encertat des del punt de vista ètic? És solidari el model de consum actual? Per què?

3.- Estàs d'acord amb el vídeo quan diu que hem de canviar els nostres hàbits? Les alternatives que es proposen, com les tendes solidàries o els mercats solidaris, creus que s'acosten més a la sobirania alimentària o al model consumista actual? Per què?

-Les preguntes de reflexió seran corregides individualment pel professor, a mode d'avaluació del tema. La propera classe el professor entregarà als alumnes els exercicis corregits. Es tindrà en compte la capacitat crítica de l'alumne i els conceptes que ha assolit classe, així com l'expressió lingüística.

6.10.- Autonomia (sessió 7)

a).-Es dedicaran els primers 10 minuts a l'explicació del tema per part del professor.

S'explicarà breument què són els organismes transgènics. El més important és que entenguin que es tracta d'organismes vius creats per l'home de manera artificial i són incorporats a la natura en tant que organismes nous. El model de producció de l'agricultura industrial utilitza els transgènics en forma de 'monocultius' a gran escala. Aquí interessa ressaltar l'oposició entre "monocultius" i "diversitat".

Els monocultius són un mode de producció "industrial" perquè utilitza agroquímics per tal que els cultius creixin més aviat, i que tots siguin iguals (mateixa mida, forma i color) i és "intensiu" perquè utilitza grans extensions de terra destinada a un sol cultiu. És a dir, interessa produir molta quantitat d'un sol producte, en

detriment de la varietat de cultius. Els monocultius també constitueixen un mode de producció anomenat “quilomètric”. És a dir, no són sinó mercaderies produïdes a països pobres amb mà d’obra barata, que arriben al nostre plat després de recórrer milers de kilòmetres, amb el cost ambiental que això suposa ja que contribueixen a l’escalfament global de la Terra. (Recordem l’exemple de la pinya de Costa Rica).

Aquests monocultius depenen de la utilització d’herbicides i fertilitzants químics i ja hem vist anteriorment, al vídeo de la plantació de la pinya, quines són les conseqüències de la seva utilització, tant pels treballadors com pel medi ambient. Però ara anirem un poc més enllà i direm que el consum de productes transgènics també té riscos per a la salut humana. Sembla evident que la “convivència” amb els cultius tradicionals és impossible, a causa de la contaminació genètica.

Es farà especial incidència en la privatització de les llavors transgèniques o com diuen les multinacionals, “millorades”, però aquesta millora es fa dins el laboratori, és clar... Però poden tenir “propietaris” les llavors? S’ha d’insistir en el punt que, des de sempre, les llavors han estat considerades patrimoni cultural dels pobles i també un signe d’identitat, per tant es tracta d’un bé comú. L’intercanvi de llavors es una pràctica ancestral que es realitza seguint objectius diferents als de l’agroindústria. L’intercanvi suposa una relació de reciprocitat i l’acceptació de la diversitat. Aquí no interessen els beneficis econòmics, sinó l’intercanvi d’experiències i modes de vida. La independència, l’autonomia dels pobles, passa per la conservació de les seves llavors autòctones. Això implica poder decidir la manera com es cultiven els aliments i com es distribueixen. Però també vol dir que els pobles tenen dret a decidir què mengen, sense les imposicions del mercat creat per l’agroindústria.

Si les llavors constitueixen un bé comú dels pobles, es pot privatitzar un bé comú?
És democràtic el sistema de l’agroindústria?

b). Projectió del vídeo i contestar preguntes (20 minuts)

Vídeo: “*Dos tomates y dos destinos*” (durada 08:55)
<https://www.youtube.com/watch?v=nbWqR3yxdf8>

Es tracta d'un diàleg entre dues tomàtiques: una transgènica i l'altra pagesa. Es troben en un bar després d'haver-se conegut a un xat d'internet.

Es faran 6 aturades per tal d'establir una comparació entre les característiques pròpies de cada forma de cultiu: la tradicional i la transgènica.

1.- La primera característica dels cultius transgènics és que són “**industrials**”: el nom de la tomàtiga pagesa és un nom propi (Mauricio) i el nom de la transgènica és un codi (K44) no té nom, no té identitat, tan sols una marca aferrada al cos (patent). Què han demanat al cambrer per beure: en Mauricio ha acabat amb un tassó d'aigua, el més natural que hi havia al bar. En K44 demana un compost químic, que no és bo, però li dóna una bona aparença externa. Minut 01:50.

2.- Un tret de tots els transgènics és que “no fan olor de res” (les llavors provenen del laboratori) per això no reconeix l'olor tan característica de la tomàtiga pagesa. En general tots tenim un poc atrofiada la percepció olfactiva. La “olor” corporal “fa pobre”, la gent del camp és pobre i no té recursos, mentre que la gent que viu a la ciutat és refinada i elegant. Minut 2:21.

3.- L'edat de les tomàtiques representa el “temps” que es torben a madurar. La tomàtiga pagesa madura lentament, no s'interromp el cicle natural de conreu, mentre que a la transgènica la “fan madurar” molt aviat, és a dir, tot i que el seu procés de creixement es fa al medi natural (la terra), aquest creixement és provocat de manera artificial. Quant al destí de les dues tomàtiques: en Mauricio serà ingredient d'un plat camperol, propi de la gent del camp que no té estudis, el “*pisto*”, un plat senzill i molt vulgar. En K44 serà ingredient d'un producte típic de l'agricultura industrial, el “*Ketchup*”, és un producte molt “sofisticat” que es menja a l'entorn urbà, la seva fórmula és el resultat de la investigació dels grans científics de l'agroindústria. Minut 3:10.

4.- L'origen o procedència den Mauricio: ha nascut i madurat a un hort, rodejat d'altres verdures diferents, albergínies, pebres, mongetes... (diversitat). En K44 no coneix totes aquestes varietats, tampoc coneix la feina del camperol perquè ell prové del món de les finances, de l'especulació alimentària. Aquesta és la segona característica dels transgènics: són **"intensius"**, es tracta de produir grans quantitats d'un mateix producte perquè aquest sigui rentable. Què és un transgènic, on es fabrica (laboratoris), on creix (hivernacles, no sempre), com s'alimenta (plaguicides). Minut: 4:31.

5.- La tercera característica dels transgènics és que són **"quilomètrics"**: L'agronegoci o agroindústria es dedica a fer viatjar els seus productes per tot el món, són aliments quilomètrics, viatgers... Es conreen allà on hi ha mà d'obra barata, no on hi ha el terreny més adequat pel conreu (deslocalització). L'agronegoci com a sinònim de "progrés" de les societats agrícoles i urbanes. Minut 4:55.

6.- Un altre tret de tots els transgènics és que "no tenen gust de res" (recordem que provenen dels laboratoris), per això la tomàtiga transgènica tampoc no reconeix el gust de la tomàtiga pagesa. Podem dir que tots tenim un poc atrofiat el sentit del "gust" a força de no assaborir el gust natural dels productes del camp. Però en K44, un pic que ha provat el gust natural, li agrada tant que vol establir una relació més estreta amb en Mauricio. Sorgeix el problema de la **convivència** impossible entre els dos tipus d'agricultura: local i global. Les llavors transgèniques no es poden mesclar amb les tradicionals, de fet entre els cultius transgènics i els tradicionals hi ha d'haver una distància considerable, per evitar la contaminació genètica de les llavors "artificials". Minut 7:56.

Després els alumnes contestaran 18 preguntes tipus test, seleccionant la resposta més adequada:

1.- Què són els organismes transgènics?

A.- Són organismes vius creats per l'home

B.- Són organismes artificials creats per l'home

C.- Són organismes vius creats per l'home artificialment

2.- Els organismes transgènics són utilitzats per...?

A.- L'agricultura en general

B.- L'agroindústria

C.- L'agricultura local

3.- Quina és la forma de cultiu pròpia de l'agroindústria?

A.- Els monocultius i la diversitat

B.- Els monocultius a gran escala

C.- Els hivernacles

4.- Quina de les següents característiques no pertany a l'agroindústria?

A.- Procedimental

B.- Industrial

C.- Quilomètrica

5.- Per què afirmem que és un mode industrial de producció?

A.- Perquè és utilitzat per les indústries

B.- Perquè utilitza quantitats industrials d'aigua

C.- Perquè utilitza agroquímics perquè els cultius creixin més aviat

6.- Per què diem que l'agroindústria cultiva de manera intensiva?

A.- Perquè cultiva durant les 24 hores del dia

B.- Perquè produeix monocultius a gran escala

C.- Perquè els camperols es cansen molt

7.- Per què es diu que l'agricultura industrial és quilomètrica?

- A.- Perquè té molts quilòmetres de terra conreada
- B.- Perquè compta cada dia els quilòmetres conreats
- C.- Perquè els seus productes viatgen milers de kilòmetres per tot el món, abans d'arribar al nostre plat.

8.- Quin cost ambiental té l'agricultura industrial?

- A.- Contribueix a l'escalfament global de la Terra
- B.- Contamina un poc l'ambient
- C.- No té cap cost ambiental

9.- Comporta riscos el consum de fruites i verdures transgèniques?

- A.- No suposa cap risc per a la salut
- B.- El seu consum provoca hipertensió arterial
- C.- El consum de transgènics té riscos per a la salut humana

10.- Es poden fer cultius de fruita amb llavors transgèniques devora cultius de fruita amb llavors tradicionals?

- A.- Sí, això no suposa cap problema
- B.- No és possible, a causa de la contaminació genètica
- C.- No, perquè es mesclen els sabors dels dos tipus de fruites

11.- Creus que les tomàtiques han de tenir gust i olor?

- A.- No necessàriament
- B.- No, perquè resulta desagradable
- C.- Sí, perquè això vol dir que s'han cultivat a un hort de manera tradicional

12.- Penseu que ingredients com el “ketchup”, fabricats per l’agronegoci són més saludables que les tomàtiques cultivades al camp?

A.- Sí, perquè duen més ingredients que no la salsa de tomàtiga casolana

B.- No, però el més important és que tenen bon gust

C.- No, perquè són productes que incorporen ingredients per potenciar el seu sabor, però que no són gens saludables

13.- Creus que la verdura de proximitat (en Mauricio) hauria de viatjar també arreu del món?

A.- De cap manera, cada país té la seva pròpia agricultura de proximitat

B.- Sí, seria una bona manera de provar les verdures d’altres països

C.- No m’agrada la verdura

14.- Les llavors transgèniques són privatitzades per l’agronegoci...

A.- És una pràctica legal i per tant és ètica

B.- Les llavors són un bé comú que és patrimoni cultural dels pobles i signe d’identitat, per això no s’hauria de privatitzar cap llavor

C.- Aquesta pràctica és il·legal

15.- L’intercanvi de llavors entre els pagesos és una pràctica ancestral que es basa en les relacions...

A.- Econòmiques

B.- D’amistat

C.- De reciprocitat

16.- L’intercanvi de llavors suposa acceptar...

A.- La diversitat

B.- La homogeneïtat

C.- La propietat privada de les llavors

17.- Un poble que no ha conservat les seves llavors autòctones, és pot considerar autònom?

A.- Sí, l'autonomia no té res a veure amb les llavors

B.- No, perquè l'autonomia implica poder decidir la manera de cultivar i distribuir els aliments. Els pobles tenen dret a decidir què mengen, sense les imposicions de l'agronegoci

C.- Té autonomia només si està escrit a la Constitució

18.- És democràtica l'agricultura transgènica?

A.- No, perquè tan sols persegueix els seus propis interessos econòmics, privatitza les llavors, considerades un bé comú i contamina el medi ambient

B.- Sí, perquè respecta els agricultors i el medi ambient

C.- Sí, perquè a una democràcia hi ha d'haver de tot

-Es dedicaran 15 minuts a corregir oralment les preguntes del qüestionari alhora que es posen en comú els problemes que han sorgit entorn d'aquest tema.

-Els darrers 5 minuts el professor farà una síntesi breu del tema.

6.11.- Responsabilitat (sessió 8)

a).-Es dedicaran els primers 10 minuts a l'explicació del tema per part del professor.

Interessa mostrar l'alternativa al model de l'agroindústria, que té com a únic objectiu el fet d'obtenir beneficis econòmics especulant amb els productes més bàsics, és a dir, "produir" grans quantitats d'aliments, convertits en mercaderies. Aquí imperen els criteris quantitius, en perjudici dels qualitius. El fet de garantir

la “seguretat alimentària”, entesa com el dret de les persones a tenir accés a una alimentació sana i equilibrada, seria “l’objectiu desitjable”, que no pot avalar l’agroindústria.

Ara ens hem de plantejar qüestions sobre el subjecte que produeix i quines pràctiques fa servir, d’on provenen els aliments, així com la manera com es comercialitzen. Les pràctiques agrícoles han de ser justes amb les persones i amb el medi ambient. L’agricultura local o familiar no es dedica tant a “produir” sinó a “reproduir”, és a dir, es tracta de respectar el cicle natural del cultiu perquè es pugui repetir indefinidament a fi de garantir la sostenibilitat. Entenem que són sostenibles aquelles pràctiques agrícoles que no posen en perill la producció futura d’aliments. La cultura pagesa té certs valors que caldria recuperar, com la sobrietat en comptes del malbaratament d’aliments, el fet de compartir i repartir en lloc d’acumular i monopolitzar.

Si les pràctiques de l’agricultura industrial contribueixen a l’escalfament del planeta, les pràctiques de l’agricultura local el refreden. Però, per dur a terme aquest objectiu, és necessària la implicació dels governs, que promoguin polítiques de protecció de l’agricultura de proximitat, però sempre en diàleg amb els treballadors del camp, que han de tenir un paper actiu en la presa de decisions. La responsabilitat de la salvaguarda de les tradicions agrícoles i del respecte pel medi ambient és una qüestió de tots, la sobirania alimentària ens dóna les directrius per tal que això sigui possible.

b). Projecció d’un vídeo (10 minuts)

Vídeo: “*Año Internacional de la agricultura familiar*” (durada 02:40)
<https://www.youtube.com/watch?v=0Nt5zEJ343k>

L’agricultura local o familiar com a model alternatiu de producció agrícola sostenible.

Es faran 6 aturades per tal de remarcar fets concrets i situacions de la vida quotidiana dels agricultors.

1.- Les famílies agrícoles comparteixen tot i reparteixen el treball entre els seus membres. És la forma predominant d'agricultura i està unida indissociablement a la seguretat alimentària mundial. (**Compartir**) Minut 00:50

2.- Aquestes famílies haurien de tenir els suports necessaris per poder desenvolupar la seva tasca i poder distribuir la feina entre els seus membres, fins i tot els infants, quan surten de l'escola haurien de desenvolupar una petita tasca (**integració i compromís de tots els membres de la família**) Minut 01:03

3.- L'agricultura familiar compta amb més de 500 milions d'explotacions al món, és la forma predominant d'agricultura i està unida a la seguretat alimentària, no es poden separar. Per això, aquestes famílies tenen un paper central a l'hora d'assegurar la sostenibilitat i la biodiversitat. Impulsen l'economia local ja que les seves despeses es destinen principalment als mercats locals i regionals. (**Dret de les persones a una alimentació saludable. Respectar l'autonomia i la identitat dels diferents pobles**) Minut 01:23

4.- Malgrat això, més del 70% de famílies agrícoles d'Àfrica, Àsia, Llatinoamèrica i l'Orient Pròxim pateixen inseguretat alimentària perquè no tenen accés als recursos naturals. Tampoc no tenen el suport de les polítiques públiques i no compten amb la tecnologia adient. (**Dignitat de les persones i dret d'accés als recursos naturals, en tant que bens comuns**) Minut 01:47

5.- El 2014 s'ha declarat Any Internacional de l'Agricultura Familiar. L'Organització de les Nacions Unides per a l'Alimentació i l'Agricultura (FAO) ha estat convidada per col·laborar amb governs, organitzacions d'agricultors, ONGs... (**responsabilitat de les institucions i participació dels agricultors en la presa de decisions**) Minut 02:09

6.- Amb les polítiques agrícoles, socials i ambientals, aquesta agricultura local pot contribuir de manera decisiva a l'eliminació de la fam i la pobresa, protegint el medi ambient i practicant un desenvolupament sostenible. Minut 02:40 (**drets humans, drets socials i protecció del medi ambient són indissociables**)

c) Posada en comú dels temes que han sortit al llarg de la sessió (15 minuts)

d) Els alumnes han de realitzar un petit treball individual d'investigació. El professor explicarà com s'ha de fer el treball (10 minuts):

Es tracta de cercar un text o document pdf (com a mínim una pàgina) on es tracta un o algun dels problemes sorgits a aquesta sessió o bé a una de les sessions anteriors.

S'ha de llegir el text amb atenció i després s'han de marcar aquelles frases que ells considerin importants pel fet de tractar el tema de la Sobirania Alimentària, de manera explícita o implícita.

L'alumne ha de relacionar el text en qüestió amb les explicacions que s'han fet a classe o que puguin coincidir amb els temes que s'han visualitzat als diferents vídeos. Després ha de redactar el treball, remarcant clarament quin és el problema i les possibles solucions. Així mateix, també són importants les seves consideracions personals.

Per acabar, els alumnes presentaran oralment el seu treball, acompanyat de *power point*, si ho consideren oportú.

La consulta s'ha de fer obligatòriament a una de les següents pàgines web:

www.viacampesina.org, <http://www.tierra.org/>, <http://soberaniaalimentaria.info/>,
<http://www.vsf.org.es/>, <http://www.biodiversidadla.org/>

El professor avaluarà l'assoliment per part de l'alumne del contingut del tema o temes escollits per ell, la capacitat crítica i la utilització del vocabulari adient al tema.

7.- METODOLOGIA DE LA PROPOSTA

Per a la confecció de l'Estat de la qüestió, s'han utilitzat cinc pàgines web, totes elles especialitzades en el tema de la Sobirania Alimentària:
www.viacampesina.org, <http://www.tierra.org/>, <http://soberaniaalimentaria.info/>,

<http://www.vsf.org.es/>, <http://www.biodiversidadla.org/>. Aquestes pàgines són molt recomanables, tant per al professor, perquè li permeten ampliar els continguts d'aquest tema, com per al treball d'investigació confeccionat pels alumnes. També són especialment didàctics els llibres "El negocio de la comida" (E. Vivas) y "Del campo al plato" (X. Montagut y E. Vivas). Aquests dos llibres han servit de base per a l'elaboració dels títols i també d'una part del contingut dels diferents apartats, com per exemple "L'alimentació quilomètrica".

Pel que fa al desenvolupament de la proposta, s'han utilitzat recursos audiovisuals, es tracta de vídeos que reflecteixen molt bé els diferents problemes que sorgeixen quan es violen els drets dels pobles. Són de curta durada, per tal de promoure l'atenció de l'alumne. Després de les projeccions, s'han dissenyat fitxes amb preguntes de qüestionari o tipus test. És convenient que es corregeixin a l'aula per tal de facilitar la intervenció dels alumnes. Quant a les preguntes de reflexió, el professor les pot corregir individualment i entregar-les als alumnes la sessió següent. Aquestes preguntes de reflexió serveixen per avaluar l'assoliment dels continguts per part de l'alumne, però és especialment important avaluar la capacitat crítica ja que es tracta d'un tema en què la violació dels drets dels pobles es fa molt evident.

Es fomentarà la participació dels alumnes en totes les sessions i al final de cada una es farà una síntesi per part del professor, així com la posada en comú dels problemes que han sorgit durant les diferents sessions.

8.- CONCLUSIÓ

La Sobirania Alimentària, punt de partida d'aquesta proposta, es configura com a subjecte col·lectiu que garanteix els drets fonamentals de les persones i dels pobles. Dins el context de l'actual globalització, adquireix una gran rellevància el dret dels pobles a decidir el model agrícola que desitgen.

Les pràctiques depredadores de l'agroindústria, amb les polítiques neoliberals que li serveixen d'escut, han provocat una pèrdua gradual de sobirania de les diferents

nacions europees. Ara les nacions no legislen per defensar els interessos del conjunt de la ciutadania, més aviat el que defensen són els interessos d'unes poques multinacionals.

Aquesta situació d'indefensió dels pobles, mostra la seva cara més crua en els països més pobres, els països del Sud global, on la legislació pel que fa a la defensa dels drets socials i ambientals és molt laxa. L'espoli de terres indígenes, les restriccions del dret d'accés als recursos naturals, la privatització dels bens comuns, la negació de la identitat camperola... són tan sols alguns exemples de la vulneració sistemàtica dels drets humans i dels drets dels pobles en aquests països per part de les multinacionals europees o nord-americanes.

Hem vist que la mercantilització dels aliments provoca el malbaratament, la manca de qualitat alimentària, l'absència de solidaritat amb els països més necessitats, pràctiques de producció i distribució que contribueixen a l'escalfament global de la Terra... S'imposa la responsabilitat dels governs, però també la de tots nosaltres, tots podem contribuir d'alguna manera a la preservació dels drets humans i del medi ambient.

Es fa necessari un canvi de model, que implica un canvi de mirada. Una mirada local, de proximitat, de respecte per la cultura i la identitat dels agricultors de tots els pobles del nostre planeta. El canvi haurà de ser radical, entenent per radical el fet d'aprofundir cercant les nostres arrels, les arrels camperoles de tots els pobles del món.

És molt convenient integrar aquest tema a la reflexió ètica de l'Educació Secundària Obligatòria, la millor opció seria a 4t de l'ESO ja que els alumnes, en general, han assolit un grau suficient de maduresa per tal de comprendre la naturalesa i el grau d'incidència de la societat de consum en la seva vida diària. Així mateix, el fet de conèixer altres realitats diferents de la seva, els permet examinar el tema de la globalització amb una certa perspectiva.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

DUCH, G. <http://www.attac.es/2016/01/30/comida-made-in-china/> Comida made China, _article consultat dia 31/01/16.

GARCÍA, F. http://www.noetmengisemon.org/IMG/pdf/Especulandia_ACCD.pdf ESPECULANDIA. Introducción a la especulación alimentaria (nov.2008)

GARCÍA, X. <http://vsf.org.es/sala-de-prensa>. Colección Soberanía Alimentaria de Veterinarios sin Fronteras. Documento 1. La Soberanía Alimentaria: un nuevo paradigma (mayo 2003), pdf, pág 4, 5, 6, 24

VIVAS, E. «El negocio de la comida». Barcelona, Editorial Icaria (2015) p. 16, 50, 74, 86.

MONTAGUT, X. & VIVAS, E. «Del campo al plato». Barcelona, Editorial Icaria (2009) p. 30, 170.

<http://www.tierra.org/es> La voz de las campesinas y de los campesinos del mundo. Publicació del 09 de febrer de 2011. (consulta realitzada el 06/01/16).

VÍDEOS:

<https://www.youtube.com/watch?v=MhMhHFKVMMs> “La opción que falta... Soberanía Alimentaria” (durada: 4:13) (darrera consulta 25/05/16)

<http://www.theguardian.com/environment/video/2010/nov/10/pinas-coast-rica> “Piñas: el precio oculto de la fruta tropical” (durada 19:16) (darrera consulta 28/05/16)

<https://www.youtube.com/watch?v=eHbzZ7egdJg> “La lucha por la dignidad del pueblo de Santa Cruz de Barillas” (durada: 5:41) (darrera consulta 30/05/16)

<https://www.youtube.com/watch?v=SlwT4H-MAcg> “El escándalo del despilfarro alimentario”, (durada 49:45) (darrera consulta 31/05/16)

<https://www.youtube.com/watch?v=nbWqR3yxdf8> “Dos tomates y dos destinos”
(durada 08:55) (darrera consulta 01/06/16)

<https://www.youtube.com/watch?v=0Nt5zEJ343k> “Año Internacional de la agricultura familiar” (durada 02:40) (darrera consulta 03/06/16)

WEBGRAFIA:

www.viacampesina.org (darrera consulta 20/04/16)

<http://www.tierra.org/> (darrera consulta 30/04/16)

<http://soberaniaalimentaria.info/> (darrera consulta 17/05/16)

<http://www.vsf.org.es/> (darrera consulta 22/05/16)

<http://www.biodiversidadla.org/> (darrera consulta 25/05/16)

<http://www.attac.es/> (darrera consulta 25/05/16)

BIBLIOGRAFIA

VIVAS, E. «El negocio de la comida». Barcelona, Editorial Icaria (2015), p. 24.

<https://esthervivas.com/2015/01/07/cuando-es-mas-facil-comprar-una-pistola-que-un-tomate/> E. Vivas. Article.

<http://www.fuhem.es/ecosocial>. Revista Papeles, Nº 131 2015, p.5. Pdf. “Desafíos para un mundo rural vivo: cultivar la tierra, proteger al campesinado”.

http://www.ara.cat/societat/GUSTAVODUCH-Hi-recuperar-pagesos-sobrietat_0_1502849719.html?utm_medium=social&utm_source=facebook&utm_campaign=ara Entrevista a G. Duch.

La *Vía Campesina*. Boletín *Nyeléni*, núm. 25, març 2016. Editorial: Gobernanza corporativa de los sistemas alimentarios.

https://www.youtube.com/watch?v=dct_GqvEC4I Vídeo: Pablo Guerra.
Universidad de la República, Uruguay.

www.alainet.org Article “Las semillas nativas y la libertad de los pueblos”: Verónica Villa Arias, 19 de abril de 2016.

<http://www.fuhem.es/ecosocial>. Revista Papeles, N° 131 2015, p.6. Pdf. Introducción: Santiago Álvarez Cantalapedra. “Desafíos para un mundo rural vivo: cultivar la tierra, proteger al campesinado”

<https://www.youtube.com/watch?v=W8tYBMz15z0> Vídeo: Florent Marcellesi. “Igualdad de derechos en un planeta finito”.